

ANTONI ANDREU I ABELLÓ, UN HOME DEL FRONT NACIONAL DE CATALUNYA (1905-1982)

FERMÍ RUBIRALTA I CASAS
Doctor en Ciència Política
Departament d'Educació del Govern Basc

Article lliurat el 30 de desembre de 2015. Acceptat el 18 de febrer de 2016

RESUM

Aquest article recupera la trajectòria pública i la biografia personal d'Antoni Andreu i Abelló (Montblanc, 1905-1982). Dirigent de primera fila de l'independentisme català com a president del Front Nacional durant una curta però decisiva etapa de la seva història com foren els anys centrals de la dècada de 1940, participà igualment sota el franquisme de la callada i decisiva tasca de mecenatge i sosteniment de la cultura catalana, ensems que la seva intervenció resultà decisiva per a la restauració del patrimoni històric de la seva vila natal.

PARAULES CLAU

Front Nacional de Catalunya, Museu-Arxiu de Montblanc, independentisme català, Fundació Salvador Vives i Casajoana, resistencialisme cultural.

Antoni Andreu i Abelló, a man of the National Front of Catalonia (1905-1982)

ABSTRACT

This article reviews the public career and personal biography of Antoni Andreu i Abelló (Montblanc, 1905-1982), first-rate leader of the Catalan independence movement as President of the *Front Nacional* (National Front) during a short

but decisive period in its history, namely the central years of the 1940s. He also participated, under Franco's dictatorship, in the silent but crucial task of supporting and preserving Catalan culture, as well as playing a key role in restoring his hometown's historic heritage.

KEYWORDS

Front Nacional de Catalunya (Catalan National Front), Museum-Archive of Montblanc, Catalan independence movement, Fundació Salvador Vives i Casajoana, cultural resistance.

ANTONI ANDREU, HISTÒRIA D'UN DOBLE OBLIT¹

Dins aquest d'aquest dossier dedicat a recuperar tot una sèrie de destacades personalitats de diversos camps del coneixement i/o del món de la política que la prou convulsa i sempre minoritzada història del nostre país ha condemnat a una injusta invisibilitat, podem afirmar que el personatge que centrarà la nostra atenció, Antoni Andreu i Abelló, ha estat víctima d'un doble oblit.

En efecte, actor de primera fila de l'independentisme català durant una etapa curta però decisiva de la seva història, Antoni Andreu ha hagut de compartir, amb la totalitat dels líders més importants d'aquest moviment, exceptuant tal vegada Francesc Macià, i amb una llarga llista de militants no pocs dels quals, a canvi del seu lliurament total a la causa, hagueren de patir llargues condemnes de presó, molts anys d'exili i tot tipus de penalitats, una comuna postergació envers una posició política durant molts anys minoritària dins el conjunt del catalanisme. I aquesta relegació ha estat traslladada igualment al camp de la historiografia, on encara avui és evident la manca d'estudi de moltes de les expressions del nacionalisme radical, aquesta «nosa» de què parlava Daniel Cardona en els seus escrits a *La Batalla*.

A la injusta marginació d'un moviment independentista català al qual, tot i la seva debilitat històrica, és evident que alguna contribució se li haurà

1. Hem d'agrair l'ajut que ens han proporcionat per a l'elaboració d'aquesta ponència Josep Vall, director de la Fundació Josep Irla, i, de manera especial, els companys i amics Robert Surroca i Xavier Ferré.

de reconèixer ara que la reivindicació sobiranista ha assolit els darrers temps un indubtable protagonisme dins l'agenda política del nostre país, hem d'afegir, a més, pel que fa concretament a Antoni Andreu, un segon i, potser, més important oblit. Per circumstàncies històriques diverses o, de ben segur també, a causa d'un tarannà personal en què sobresurt «la manca d'afectació i de petulància» que destacava l'activista del Front Nacional de Catalunya i durant molts anys, principal mecenes, Antoni Malaret,² el fet cert és que la seva trajectòria política ha passat injustament a ocupar un segon pla, a l'ombra d'altres dirigents més coneguts d'aquest mateix corrent, com, per exemple, el seu amic i company polític al llarg de més de quaranta anys, Joan Cornudella i Barberà.

Conseqüència d'aquest doble oblit, les referències biogràfiques que fins avui disposem de la figura d'aquest montblanquí il·lustre es limiten a les notes utilitzades per Jordi Tous per a la contextualització de la seva correspondència política dels anys 1938 i 1939, exhaustiu treball que el 1998 rebé el premi d'assaig Rovira i Virgili. I, a banda d'una entrevista personal el 1978, poc abans de la seva mort, farcida d'errors, i diversos articles personals de record d'excompanys de militància de l'abril de 1987, publicats en diferents èpoques de *Per Catalunya*, podem esmentar només l'aportació de Robert Surroca en què destaca merescudament l'actuació d'Antoni Andreu junt a la d'altres patriotes de la Catalunya resistent «que la transició ens ha amagat», tal com recullen les encertades paraules del títol i el subtítol d'aquest llibre.³

2. Antoni MALARET I AMIGÓ (1992), *Retalls. Parlaments, articles i altres escrits*, Barcelona, El Llamp, p. 59.

3. Jordi TOS I VALLVÉ (1999), *Antoni Andreu i Abelló. Correspondència política de l'exili (1938-1939). D'Estat Català al Front Nacional de Catalunya*, Tarragona, El Mèdol; *Per Catalunya* (portaveu de l'FNFC) (1978), núm. 4 (3a època), p. 2-3; «Antoni Abelló –Dades biogràfiques–», p. 2; Francesc ESPRIU I PUIGDENGOLAS, «En homenatge a Antoni Andreu i Abelló», p. 2-3; «Notes», p. 3; i Antoni MALARET I AMIGÓ, «Impressions personals», p. 3. *Per Catalunya* (FNFC), núm. 2 (1987); Robert SURROCA I TALLAFERRO (2005), *La Catalunya resistent. Allò que la transició ens ha amagat*, Lleida, Pagès. Gràcies a l'amabilitat de Robert Surroca hem pogut disposar també del text redactat pel cap de la secció militar, Jaume Martínez i Vendrell, que el mateix Surroca va llegir a l'acte d'homenatge a Antoni Andreu que l'FNFC organitzà al Centre Comarcal Lleidatà de Barcelona el 27 de març de 1987.

FERMÍ RUBIRALTA I CASAS

ELS SEUS PRIMERS ANYS. MILITANT DEL FOMENT REPUBLICÀ NACIONALISTA I REGIDOR D'ESQUERRA REPUBLICANA A L'AJUNTAMENT DE REUS

Antoni Andreu i Abelló va néixer a Montblanc (Conca de Barberà) el 10 de març de 1905. Pertany de ple, per tant, a la mateixa generació de militants d'aquell primer independentisme català, més conegut aleshores amb el nom de separatisme, que, com és el cas, entre d'altres, de Miquel Badia i Capell, nascut, dia per dia, l'any següent a Torregrossa (Pla d'Urgell), de Joan Cornudella i Barberà (les Borges Blanques, les Garrigues, 1904), de Josep M. Xammar i Sala (Juneda, les Garrigues, 1901) o de Josep Dencàs i Puigdollers (Vic, 1900), passarà a encapçalar les organitzacions d'aquest espai polític a partir de la transcendental dècada dels anys trenta del segle passat.⁴

Així, quan Antoni Andreu tenia només tretze anys, com molts oriünds de la Conca de Barberà que en aquesta conjuntura, segons ha destacat Roser Puig i Tàrrach, es desplaçaren a la capital del Baix Camp cercant millors possibilitats de desenvolupament econòmic i l'accés a estudis superiors per als seus fills,⁵ la seva família es traslladà a Reus, lloc de naixement de la seva mare, Josepa Abelló i Pasqual, on el seu pare posarà en marxa una empresa de materials de construcció. Però, a diferència de gairebé tots aquests futurs dirigents separatistes, que un cop a la capital catalana feren seu el discurs del catalanisme radical,⁶ el seu procés de socialització nacionalista no va produir-se a Barcelona. Per contra, sabem que Antoni Andreu entrà en relació directa amb el món catalanista a casa seva. De fet, el seu nacionalisme rebé la decisiva influència d'un ambient familiar

4. Fermí RUBIRALTA I CASAS (2011), *Miquel Badia. Vida i mort d'un líder separatista*, Barcelona, Duxelm - Fundació Irla, i (2003); *Joan Cornudella i Barberà (1904-1985). Biografia política. 50 anys d'independentisme català*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat; «Els Xammar: catalanistes radicals», *Fonoll* (2004), núm. 133, Juneda; JORDI RABASSA I MASSONS (2006), *Josep Dencàs i Puigdollers. El nacionalisme radical a la Generalitat*, Barcelona, Rafael Dalmau.

5. Roser PUIG I TÀRRECH (2007), «Reusencs destacats originaris de la Conca de Barberà», *Butlletí informatiu del Museu*, Montblanc (Conca de Barberà), núm. 3, p. 22.

6. En efecte, com va destacar Enric Ucelay, en ple procés de trasbals cap a un medi urbà d'amples capes camperoles de la Catalunya interior enmig de l'efervescència del desenvolupament industrial i urbanístic, fou fonamentalment a la capital catalana on es desenvolupà tota una sèrie de símbols identitaris estructurats per mitjà del discurs catalanista radical entre els joves menestrals, on, estudiants a banda, era majoria una certa aristocràcia obrera o «treballadors de coll dur», els popularment coneguts com a «saltataulells» i «pixatinters». ENRIC UCELAY-DA CAL (1979), *The strategies of separation and revolution of catalan radical nationalism (1919-1933)*, Columbia, Columbia University.

liberal i catalanista, en què destaquen els seus avis, signants de les conegudes «Bases de Manresa» de 1892, i el seu pare, Josep Andreu i Cabestany, qui apareix entre els membres fundadors un any abans de la Unió Catalanista, aixopluc fonamental dels petits grups del catalanisme radical, especialment després de la sortida del seu si de la Lliga Regionalista i l'accés a la seva presidència del doctor Martí i Julià, el 1903.⁷

Antoni Andreu era el fill primogènit de cinc germans, entre els quals trobem Josep (1906-1993), el segon, diputat d'ERC el 1932 al Parlament del Principat, president de l'Audiència Territorial de Catalunya i del Tribunal de Cassació durant la guerra i, després de la mort de Franco, diputat i senador a Madrid, membre de la comissió redactora de l'Estatut de Sau,⁸ i el seu germà petit, Carles (1924-2008), militant destacat de la Unió de Pagesos i senador de Convergència Democràtica durant dues legislatures a partir de 1982.⁹

Un cop completada la seva formació fonamentalment mercantil, amb la ben probable intenció d'allunyar-lo dels ambients catalanistes reusencs que ja havia començat a freqüentar, residí a Bèlgica durant un any i mig, a casa d'uns comerciants amics de la família, per incorporar-se, en retornar, al negoci familiar.

Finalitzat el servei militar,¹⁰ és probable, com s'assegura a l'entrevista publicada al número de *Per Catalunya* de 1978, que ingressés a Estat Català quan la formació de Francesc Macià constituí el seu primer grup a la capital del Baix

7. El seu germà Josep, en una entrevista al diari *Avui* l'any 1980, assenyala igualment el determinant caliu nacionalista tant dels seus avis com del seu pare com la circumstància que «influí decisivament en la seva catalanitat». «Instantànies. Josep Andreu i Abelló», *Avui* (9 de novembre de 1980), p. 13.

8. Sobre la trajectòria prou més coneguda del seu germà Josep, vegeu la publicació de Joan ESCULIES I SERRAT (2015), *Josep Andreu Abelló. Els clarobscurs del catalanisme*, Barcelona, Edicions de 1984.

9. Josep M. GRAU I PUJOL; FRANCESC BADIA I BATALLA (2008), «Antoni, Josep i Carles, Andreu i Abelló», a *Diccionari biogràfic històric de Montblanc (1155-1920)*, Montblanc (Conca de Barberà), Fundació Martí l'Humà, p. 24. De fet, la trajectòria diferenciada, però amb un comú denominador de catalanisme i progressisme, d'Antoni, Josep i Carles Andreu Abelló, il·lustra a bastament un dels principals trets distintius del nacionalisme català com ha estat històricament el seu pluralisme ideològic i la seva transversalitat política.

10. Com explica Pere Anguera, durant el servei militar Antoni Andreu tirà endavant, junt amb un grup de soldats reusencs, el seu primer acte conegut de rebel·lia política en rebutjar l'escarapel·la amb els colors de la bandera monàrquica que pretenia imposar al seu regiment la dictadura de Primo de Rivera. Pere ANGUERA I NOLLA (1989), *L'ombra de l'estel blanc. Estudis sobre el catalanisme polític*, Reus (Baix Camp), Associació d'Estudis Reusencs, p. 69 i 85-86.

Camp l'any 1927. En qualsevol cas, el fet comprovat és que a finals de la dècada de 1920 trobem EC incorporat com a secció pròpia del Foment Republicà Nacionalista i Antoni Andreu com a membre integrant d'aquesta formació política reusenca,¹¹ de la qual el 1930 el seu germà Josep figura com a president.¹²

Dins l'FRN, Antoni Andreu comença a col·laborar de forma puntual a *Foment. Setmanari Nacionalista Republicà de Reus*, el seu òrgan de premsa escrit, el qual, acabada l'obligada clausura sota el règim primoriverista, havia inaugurat una segona època a partir del número corresponent al 30 de maig de 1930.¹³ S'iniciava d'aquesta manera la seva relació periodística, amb diversos graus de responsabilitat segons el període, amb els diferents portaveus escrits de les organitzacions polítiques catalanistes de les quals formarà part.

Així, la pàgina 3 de *Foment* de 15 de setembre de 1930 pot recollir un primer article d'Antoni Andreu titulat «Un error lamentable», en què critica la supressió de dues assignatures com «la Gramàtica Catalana i la Història de Catalunya» dins el pla d'ensenyament anual del Centre de Lectura de Reus,¹⁴ fet sobre el qual assegura que «serà una mala nota pel seu historial, i el prestigi i consideració que sempre l'han aureolat en sortiran bon xic perjudicats».¹⁵

Tres setmanes després, al número corresponent del 4 d'octubre, amb el mateix títol haurà de sortir al pas del comentari publicat a *Les Circumstàncies* sobre

11. En efecte, el nacionalisme republicà reusenc, com explicà Xavier Ferré, s'havia configurat a partir de 1906 al voltant del Foment Republicà Nacionalista, «organització resultant de la confluència entre la joventut de la Lliga Catalana [...] i els republicans del Centre Democràtic Federal». Amb un ràpid creixement, que el 1909 portà l'escriptor Pere Cavallé a ocupar per primera vegada un escó municipal, aconseguirà una notable presència en la vida municipal i assolirà en diferents ocasions responsabilitats de govern, si bé patirà, sota la dictadura de Primo de Rivera, un llarg període de suspensió per ordre governativa. XAVIER FERRÉ I TRILL (2009), «Foment [Republicà Nacionalista] i l'esquerra catalana», a *Els orígens del republicanisme nacionalista. El Centre Nacionalista Republicà a Catalunya (1906-1910)*, Barcelona, Centre d'Història Contemporània de Catalunya, p. 161; del mateix autor (2009), *Pere Cavallé, ciutadania republicana*, Reus, Centre de Lectura.

12. *Per Catalunya* (portaveu de l'FNCR) (1978), p. 2.

13. CRISTINA VIVES LAMARCA (1999), «Foment, l'òrgan d'expressió dels republicans nacionalistes», *Plec d'Història Local*, núm. 82, p. 1288-1290.

14. Segons explica Jordi Tous, Antoni Andreu figura per primera vegada al llibre d'actes d'aquesta transcendental entitat cultural reusenca que és encara avui el Centre de Lectura, l'abril de 1934, com a membre de la Secció de Ciències Polítiques i Socials, mentre que, entre juny de 1936 i el 14 d'octubre de 1937 passarà a ocupar el càrrec de vicepresident. TOUTS (1999), p. 21.

15. ANTONI ANDREU I ABELLÓ (1930), «Un error lamentable», *Foment. Setmanari nacionalista republicà de Reus*, 15 de setembre, p. 3.

el seu article inicial. Davant la justificació d'aquest diari reusenc de la retirada de l'oferta d'aquestes assignatures com a decisió dels seus socis per l'escassa demanda d'anys anteriors, Antoni Andreu no dubtarà a anteposar la necessitat de defensar la cultura catalana «sense acabar la paciència pel poc èxit obtingut».¹⁶

El següent article d'Antoni Andreu publicat a *Foment* serà, en canvi, un escrit amb data de 24 de gener de 1931 dedicat a la carretera que ell tan bé coneixia de Reus-Montblanc, titulat «La carretera de Montblanch», mentre que la seva darrera aparició al portaveu de l'FRN, com a *Portaveu de l'Esquerra Republicana de Catalunya a les comarques tarragonines*, esdevindrà una col·laboració al número monogràfic el 15 de novembre de 1931, titulada «Vida exemplar», sobre el vint-i-cinquè aniversari de la fundació d'aquesta formació política republicana reusenca, en què destacà una commemoració que «fixa una fita gloriosa en la història del catalanisme liberal de les nostres contrades».¹⁷

Efectivament, l'FRN, junt amb el Centre Republicà, el Centre Autonomista Republicà i la Casa del Poble, havia constituït davant les transcendents eleccions municipals de 12 d'abril de 1931 que obriren pas a la Segona República, la coalició Entesa Republicana i Catalanista, integrada dins la recentment organitzada ERC. A més de participar en el Gran Míting de presentació de la candidatura, celebrat el dia 7 d'abril, al costat d'altres oradors com el seu germà Josep i el futur alcalde Evarist Fàbregas, Antoni Andreu formarà part d'aquesta llista electoral pel districte sisè de Reus i resultarà elegit en segon lloc, amb un total de 671 vots, vint només per darrere d'Amadeu Ferrater Gili.¹⁸

En el nou Ajuntament republicà participarà activament com a vocal a les comissions de treball de Cementiris i Mercats i Escorxadors.¹⁹ Tot i que desconeixem

16. Antoni ANDREU I ABELLÓ (1930), «Un error lamentable», *Foment. Setmanari nacionalista republicà de Reus*, 4 d'octubre, p. 2.

17. Antoni ANDREU I ABELLÓ (1931), «La carretera de Montblanch», núm. 39, 24 de gener, p. 6, i (1931), «Vida exemplar». *Foment. Portaveu de l'Esquerra Republicana de Catalunya a les comarques tarragonines*, núm. 197, 15 de novembre, p. 10. Antoni Andreu, com el seu germà Josep, pot figurar així dins la relació de socis de l'Associació de la Premsa de Reus durant la dècada de 1930, quan aquesta entitat estigué presidida per Joan Sentís i Nogués, membre també de l'FRN i d'ERC, candidatura amb la qual serà escollit diputat per Tarragona a les eleccions de febrer de 1936.

18. Pere ANGUERA I NOLLA (1990), *Les eleccions democràtiques a Reus. Tres cròniques*, Reus, Òmnium Cultural, p. 28.

19. Josep M. ESCODA I VILA (1979), *Reus de la Dictadura a la República. Introducció a la seva història*, Reus, Centre de Lectura, p. 78.

FERMÍ RUBIRALTA I CASAS

el seu grau concret de relació amb el sector separatista dins l'Esquerra, l'actuació municipalista d'Antoni Andreu casarà a la perfecció amb la via fins aleshores original dins el camp nacionalista radical estructurada per Josep Dencàs i Miquel Badia a redós de les JEREC, que, tal com indicàvem en un altre indret, apostava obertament pel procés de desenvolupament autonomista com a eina per aprofundir el projecte independentista, utilitzant els mecanismes que ofería el paper polític capdavanter de la formació republicana i les possibilitats reals de catalanitzar la societat que, fins a cert punt, permetia el control de les institucions d'autogovern.²⁰

En aquest sentit, la reorganització consistorial que donà l'alcaldia al radical Enric Cavallé i Muixí, tal com informava *La Vanguardia* el 27 de novembre de 1932, farà possible l'elecció d'Antoni Andreu com a sisè tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Reus. A partir d'aquest moment, cal destacar la seva tasca dirigint la Comissió d'Assistència Social de Reus i dins del Patronat de la Generalitat a Tarragona en aquest mateix camp, responsabilitat que, després de l'interim obligat pels fets del 6 d'octubre de 1934, reprendrà a partir del 2 d'abril de 1936, segons recull el *Diari Oficial del Govern de Catalunya*.²¹

Al mateix temps, reforçant la seva intervenció obertament política, Antoni Andreu participa com un dels redactors de la ponència d'affers municipals al primer Congrés d'ERC celebrat els dies 13 i 14 de febrer de 1932 i, a més de prendre part en determinats actes polítics, com els diversos mítings organitzats en diferents llocs de les comarques tarragonines per l'FRN en commemoració del primer any de la República, arran del 6 d'octubre tirarà endavant una iniciativa finalment no reeixida d'omplir un autobús amb voluntaris de Montblanc per afegir-se a la proclamació favorable a l'Estat Català formulada pel president Companys.²²

20. Fermí RUBIRALTA I CASAS (2011), *Miquel Badia. Vida i mort d'un líder separatista*, Barcelona, Duxelm - Fundació Irla.

21. «Reus» (1932), 27 de novembre, p. 26, i «El Patronato de Asistencia Social» (1932), 7 de juliol, p. 12, *La Vanguardia*; «Decret de la Generalitat de Catalunya restablint els Patronats d'Assistència Social de la Generalitat», *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (1936), núm. 2091. Sobre els Fets d'Octubre, Manuel LÓPEZ ESTEVE (2013), *Els fets del 6 d'octubre de 1934*, Barcelona, Base; Arnau GONZÀLEZ I VILALTA; Manuel LÓPEZ ESTEVE i Enric UCCELAY-DA CAL (2014), *6 d'octubre: la desfeta de la revolució catalanista de 1934*, Barcelona, Base.

22. M. Dolores IVERN I SALVÀ (1989), *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 211, vol. I; «Actes en commemoració de la República. FNR», *Portaveu de l'Esquerra Republicana de Catalunya a les comarques tarragonines* (1932), p. 5; SURROCA (2005), p. 74.

SECRETARI GENERAL D'ESTAT CATALÀ I DIRECTOR DEL *DIARI DE CATALUNYA*

Sense disposar de més dades sobre la seva trajectòria personal i política durant el primer any de la guerra més enllà de la seva participació el novembre de 1936 en una expedició amb vehicles cap a Madrid per evacuar la població civil davant l'ofensiva feixista,²³ l'estiu o, com a molt tard, la tardor de 1937, trobem Antoni Andreu a Barcelona, col·laborant en tasques orgàniques del Comitè Central d'EC, formació dins la qual es feia cada cop més palesa la manca de militants que suplissin els quadres que es veien obligats a incorporar-se progressivament al front.

Ja fos a partir de la seva elecció com a delegat de l'assemblea de militants reusencs reunida el 21 de setembre de 1937 per discutir les ponències del congrés nacional a celebrar el mes d'octubre,²⁴ o, simplement, que aquesta elecció vingués a ratificar *de facto* un treball polític que ja desenvolupava anteriorment a Barcelona, el fet transcendent és que des d'aquest moment i al llarg de molts anys Antoni Andreu iniciarà una estreta relació de treball, col·laboració i amistat amb Joan Cornudella i Barberà que hauria de marcar, sens dubte, no sols la seva vivència personal, sinó també la història mateixa del moviment independentista català.

Joan Cornudella i Barberà havia arribat de forma accidentada i poc ortodoxa al càrrec de secretari general d'Estat Català arran de l'anomenat «afer Rebertés». Enmig de tràgiques i difícils circumstàncies, la seva intervenció havia resultat decisiva per aconseguir que les conseqüències d'aquest avortat complot no comportessin necessàriament la desaparició física d'EC del ventall de forces polítiques catalanes.²⁵

Ben aviat, en la persona d'Antoni Andreu trobarà un estimable i fidel col·laborador i un aliat polític indispensable en la seva aposta per conduir l'estratègia del separatisme, en especial després dels fets de maig de 1937, cap a una posició de reforçament del paper de les institucions catalanes. No resulta

23. Tous (1999), p. 22.

24. Pere ANGUERA I NOLLA (1991), *Menjapapellans, conservadors i revolucionaris*, Reus, Centre de Lectura, p. 145.

25. RUBIRALTA (2003). Darrerament, sobre l'anomenat «cas Rebertés», Enric UCELAY-DACAL; Arnau GONZÀLEZ I VILALTA (2012), *Contra Companys, 1936. La frustración nacionalista ante la Revolución*, València, Universitat de València.

FERMÍ RUBIRALTA I CASAS

estrany, per aquesta raó, que quan EC es veié obligada a deixar d'editar el *Diari de Barcelona* per començar a treure al carrer des del dia 3 d'agost de 1937 una nova publicació amb el nom de *Diari de Catalunya*, Joan Cornudella, per assegurar-ne el control, nomenés com a director una persona de la seva confiança com Antoni Andreu.

Tanmateix, la posició secundària d'EC dins el ventall de forces polítiques i l'arraconament dels centres de poder resultaven prou negatius per a aquesta formació i no tardaran a posar de manifest la seva debilitat orgànica. De fet, evidenciant les mancances d'una fusió mal soldada poc abans de la guerra i el seu descontentament amb la línia oficial del partit, el mes de gener de 1937 Daniel Cardona i molts dels seus coreligionaris anteriors de Nosaltres Sols! havien abandonat *de facto* la disciplina de l'organització separatista unificada. I, al mateix temps, a partir d'aquest moment s'anirà obrint una guerra fratricida entre els seguidors de l'advocat Vicenç Borrell, defensors d'una línia d'apropament al PSUC, i els partidaris d'un corrent més favorable a les institucions catalanes, dirigits per Joan Cornudella. Aconsellat per Antoni Andreu, que s'anava convertint en certa manera en el seu lloctinent polític, el secretari general d'EC es veié obligat a cercar un mínim enteniment amb el sector dissident per assegurar una conjuntural unitat del partit durant la celebració del seu primer congrés el mes d'octubre de 1937.²⁶ La composició del nou Comitè Executiu elegit per aquest congrés, repartit gairebé a la meitat entre seguidors d'una i altra tendència, donarà entrada així per primera vegada a Antoni Andreu i Abelló al capdavant del Departament de Finances.

No obstant aquest acord puntual aconseguit amb prou dificultats durant el període congressual, les diferències de criteri entre «borrellistes» i «cornudellistes», en lloc d'apaivagar-se no faran altra cosa que anar-se ampliant enmig d'un escenari bèl·lic que caminava de manera inexorable cap a la derrota del bàndol republicà.

A començament de 1938, a causa de la seva incorporació al front, Joan Cornudella es veurà obligat a presentar la renúncia del seu càrrec. Reunit el Ple de Delegacions Comarcals del partit separatista els dies 26 i 27 de febrer, nomenarà un nou executiu que mantenia el nostre protagonista al capdavant de la

26. Així l'hi recordarà Joan Cornudella un any més tard en una carta escrita des del front al nostre protagonista. «Carta de Joan Cornudella i Barberà (Tírvia) a Antoni Andreu i Abelló», 2 de desembre de 1938, a Tous (1999), p. 82.

responsabilitat de les finances i nomenava Marcel·lí Perelló per substituir Cornudella.²⁷ Finalment també, per causa de la guerra, al llarg d'aquest any Antoni Andreu arribà a ocupar de manera interina el càrrec de màxima responsabilitat de la formació separatista. Com evocà un aleshores molt jove militant d'EC i futur activista de l'FNCR, Octavi Viladrosa, «Andreu i Abelló és el nou secretari general. Un home alt i prim, jove, de cabells ondulats, senyorívol».²⁸

Ben aviat igualment, Antoni Andreu serà cridat a incorporar-se a files, tot i que això no li impedirà assistir a Barcelona a diverses reunions del Front Popular en representació d'EC, com les que recordava Miquel Ferrer a les seves memòries.²⁹

És també durant aquesta conjuntura que s'estengué entre la militància separatista la consigna d'afiliar-se a la maçoneria, esventant possibles avantatges futurs, cas de confirmar-se el rumb cada dia més negatiu del conflicte bèl·lic. Així, de la mateixa manera que amb data 7 de juliol de 1937 Joan Cornudella, com altres dirigents d'EC, presentà la sol·licitud d'ingrés a la reconstituïda lògia Themis amb l'objectiu de donar-li un decisiu impuls catalanitzador, Antoni Andreu decidí afiliar-se, com el seu germà Josep, a la lògia Plus Ultra.³⁰

LA MARXA A L'EXILI. LA FORMACIÓ DEL FRONT NACIONAL DE CATALUNYA

Consumada la derrota de l'exèrcit republicà, Antoni Andreu es veié obligat, com tants altres catalans, a marxar a l'exili. Pel relat de Josep M. Poblet sabem que, acompanyat de Joan Cornudella, a començament de febrer de 1939 arriba a Darnius (Alt Empordà), on també havia fet cap el president de la Generalitat i alguns dels seus consellers. Aquí, a la casa del jutge, s'aixoplugaren amb més de

27. «El Ple Ordinari de Delegacions Comarcals del Partit Estat Català» (1938), *Diari de Catalunya*, 1 de març, p. 1.

28. Octavi VILADROSA I JOSA (2010), *Sang, dolor, esperança. La Generalitat republicana i la primera resistència independentista (1931-1946)*, Barcelona, Duxelm, p. 89.

29. Miquel FERRER I SANXIS (2008), *Memòries (1920-1970). 50 anys d'acció política, social i cultural catalana*, Barcelona, Fundació Josep Comaposada, p. 393.

30. «Banco de datos de la Masonería Española. Relación de Logias de Cataluña, siglo XX», a Pere SÁNCHEZ I FERRÉ (1990), *La maçoneria a Catalunya (1900-1939)*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, tom III, p. 1012-1015; Pere SÁNCHEZ I FERRÉ (1993), *La maçoneria en la societat catalana del segle XX (1900-1947)*, Barcelona, Edicions 62, p. 231.

vint persones que s'amuntegaven a l'hora de dormir en les diferents cambres i passadissos i, finalment, sense passaport, decidiren travessar la frontera pel dret de la muntanya en una zona propera al Voló, des d'on aconseguiren arribar en cotxe fins a Perpinyà. Amb uns quants francs donats per la Generalitat, pogueren viure uns dies i pagar el bitllet del tren que els permeté d'arribar a la Vil·la Lina de Sant Aigòls, la modesta residència que Josep Andreu i Abelló disposava al Departament de Var, a la Costa Blava.³¹

El principal repte que es presentava en aquell moment a la parella de dirigents d'EC, dels pocs de la formació nacionalista radical que havien evitat els camps de concentració, era contribuir a pal·liar la precària situació dels companys de militància, en especial els que romanien presos, com a primer i imprescindible pas per a altres possibles actuacions més ambicioses. Així, decidiren que Joan Cornudella, amb una situació personal més precària, anés a París, centre principal d'actuació dels organismes dedicats a gestionar l'ajut als exiliats republicans, i que Antoni Andreu romangués al costat del seu germà per coordinar aquestes gestions.

La comunicació del trasllat de Joan Cornudella a París tindrà un efecte contraproductiu que posarà de manifest de manera descarnada la ferida de l'enfrontament i la divisió que pateix la formació separatista i que l'obligat exili, amb els seus col·laris en forma de precària situació personal, aïllament i dispersió, no contribuirà sinó a engrandir. Enmig de l'enfrontament amb el sector borrellista,³² Antoni Andreu i Joan Cornudella, partidaris que el moviment independentista abandonés l'apoliticisme que l'havia caracteritzat en circumstàncies pretèrites, rebutjaran el contingut del manifest elaborat el dia de Sant Jordi de 1939 per Joan Casanovas, l'anterior president del Parlament del Principat, i conforme passin els mesos aniran decantant-se per donar suport a una política que tendeixi a la «unitat nacional dels catalans, posició que defensarà també la-

31. Com explica també Josep M. Poblet, a Perpinyà, fugint constantment del setge de la policia, només hi romangueren unes poques hores, el temps just per acudir a la lògia maçònica local, on sembla que no reberen gaire ajut. Aconseguiren, almenys, evitar el camp de concentració gràcies a l'amistat d'un tinent coronel republicà de cognom Sanjuán. JOSEP M. POBLET I GUARRO (1976), *Memòries d'un rodamón*, Barcelona, Pòrtic, p. 232.

32. Una anàlisi detallada de les diferències que en aquells moments esquarteraven EC en dos sectors, pot consultar-se a RUBIRALTA (2003), p. 127-146.

resta de militants del sector cornudellista, que majoritàriament es concentraven a la població de Montalban.³³

L'inici de la guerra mundial coincidirà amb el trasllat d'Antoni Andreu de la Costa Blava a París, on passarà a residir, acompanyat de la seva dona, Pilar Pellicer i Gambús, en un apartament del carrer Chevalier de la Barre del barri de Montmartre, al qual més tard es traslladarà igualment Joan Cornudella, també amb la seva companya, Maria Feixa. El retrobament a la capital de l'Estat Francès dels dos companys i amics servirà per reforçar, sens dubte, el paper dirigent i la posició dominant d'ambdós al si d'aquest sector d'EC, en detriment del nucli de militants de Montalban.

Des d'aquesta nova residència, una de les primeres gestions que tiraran endavant plegats el mes de setembre de 1939 serà la de participar en el projecte de creació d'una publicació dedicada als catalans exiliats a França que, amb el nom d'*El Poble Català*, subvencionada pel JARE, sortirà al carrer al llarg de setze números sota la direcció de Jaume Miravittles i de la qual, com indica Víctor Castells, Antoni Andreu participarà com a redactor.³⁴

A l'interior, mentrestant, el grup d'NS! seguidor de Daniel Cardona ha entrat en contacte amb una sèrie de militants arrengrats amb el sector d'EC de Joan Cornudella, gràcies a la tasca de Josep Munté i Rodríguez, el seu secretari personal durant la guerra, el qual, en lloc de marxar a l'exili, havia decidit amagar-se i recuperar la relació amb alguns antics companys.³⁵

D'aquesta manera, obligat per la conjunció de forces produïda a l'interior, amb importants dificultats econòmiques orgàniques i davant el perill de perdre l'exclusivitat dels contactes establerts amb els serveis secrets aliats, Daniel Cardona no tindrà més remei que, oblidant conflictes anteriors, establir contactes

33. Fermí RUBIRALTA I CASAS (2004), *Una història de l'independentisme polític català*, Lleida, Pagès, p. 115. Sobre la figura de Joan Casanovas, Joan CASANOVAS I CUBERTA (1996), *Joan Casanovas i Maristany, president del Parlament de Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Més recentment, sobre la política de la Generalitat a l'exili, Mercè MORALES MONTROYA; Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ (2008), *La Generalitat a l'exili*, Barcelona, Ara.

34. VÍCTOR CASTELLS I BENOSA (2005), *Nacionalisme català a l'exili (1939-1946)*, Barcelona, Rafael Dalmau, p. 27.

35. Josep Munté, a Barcelona, es va anar amagant de casa en casa, fins que decidí sortir a la llum pública gràcies als papers facilitats per l'esposa d'Antoni Andreu i Abelló, Pilar Pellicer i Gambús, qui tenia coneixença amb un jutge de Reus. Entrevista a Carme Torres (vídua de Josep Munté), Begues (Baix Llobregat), 28 de febrer de 2001. Entrevista a Josep Munté i Rodríguez, 15 d'abril de 1989, Fons de la fonoteca Jaume Font, Arxiu Nacional de Catalunya.

FERMÍ RUBIRALTA I CASAS

directes amb Joan Cornudella i Antoni Andreu. I, com a resultat d'un complicat procés de converses multilaterals explicat amb tota concreció en un altre indret,³⁶ el 4 de maig de 1940,³⁷ al domicili de Joan Masot a París, tindrà lloc l'acte fundador de «l'organització patriòtica resistent que fins al més de juny de 1942 no rebrà el nom definitiu de Front Nacional de Catalunya. Es tractava, bàsicament, d'un acord de coordinació entre NSI i el sector cornudellista d'EC, al qual en representació paritària de cada part assistiren, a més, Jaume Martínez i Vendrell i Joan Masot i Rodamilans, acompanyant Cardona, i, per l'altra banda, junt a Cornudella, Antoni Andreu i Abelló i Marcel·lí Perelló i Domingo.³⁸

Per a la nova formació, la lluita de resistència a l'interior no era altra cosa que un front afegit a l'enfrontament totalitarisme/democràcia que s'estava produint en l'àmbit internacional. Recuperava, per tant, tot el protagonisme el model de lluita a la irlandesa que tants rèdits polítics havia suposat ja a l'organització històrica de Macià sota la dictadura de Primo de Rivera. El separatisme, que amb prou dificultats superà l'amenaça real de desaparició física de la seva principal organització, paradoxalment, mitjançant la formació de l'FNCR, esdevenia el primer moviment polític d'oposició al franquisme reestructurat després de la definitiva derrota de les tropes republicanes al començament de 1939.

Només sis dies després de la signatura de l'acord de coordinació, el 10 de maig de 1940, es produïa l'atac alemany contra Bèlgica, preludi de la definitiva invasió de França, que, com una de les primeres conseqüències per a la nova organització, obligarà Antoni Andreu i Joan Cornudella a abandonar París, des d'on arribaran a finals de juny a Perpinyà. Tanmateix, mentre aquest darrer, com Manuel Cruells, en una decisió determinant per a l'èxit de l'organització, creuarà la frontera per dirigir l'FNCR, a diferència de les altres formacions opositores catalanes, des de l'interior³⁹ s'optarà perquè Antoni Andreu, adjunt a l'ofi-

36. RUBIRALTA (2003), p. 146-160.

37. FERMÍ RUBIRALTA I CASAS (2003), «Daniel Cardona-Joan Cornudella: el binomi que donà origen al Front Nacional de Catalunya», *Revista de Catalunya*, núm. 187, Barcelona, p. 22-43.

38. J. MASOT I RODAMILANS (1940), *Notes-resum*, 4 d'abril, París, Fons Joan Masot i Rodamilans. Arxiu Nacional de Catalunya.

39. Joan Cornudella va fer servir diversos amagatalls durant la seva estada clandestina a Barcelona fins a la seva detenció el novembre de 1943. Un d'ells fou, precisament, la casa d'uns parents d'Antoni Andreu, de cognom Giró, al carrer d'Astúries, núm. 26. RUBIRALTA (2003), p. 166-167.

cina política, romanguí a Perpinyà, des d'on, amb Daniel Cardona, responsable a l'exterior de l'aparell militar, canalitzarà cap a l'Estat francès el treball dels seus companys, intensificarà les relacions amb els serveis secrets aliats francesos, anglesos i nord-americans i assumirà la responsabilitat principal dels passos fronterers establerts pels militants frontistes i utilitzats per diverses xarxes d'evasió.⁴⁰

No obstant això, els viatges d'Antoni Andreu a l'interior per coordinar la lluita resistencial i recollir les informacions encomanades als membres de l'organització per lliurar-les als serveis secrets aliats seran prou freqüents. Tal com va recordar l'any 1987, poc abans del seu traspàs, Jaume Martínez i Vendrell, cap de la secció militar del Front, la bona entesa a Perpinyà entre Cardona i Andreu resultà decisiva per a la consolidació definitiva de la unió entre EC i NS!, que havia donat com a resultat el naixement de l'FNCC.⁴¹ I, prova de l'eficàcia de la tasca desenvolupada i de la confiança que en ell dipositava, sabent que la seva darrera empresa política quedava en bones mans, Daniel Cardona lliurà a Antoni Andreu la plena responsabilitat de tot l'aparell exterior de l'FNCC, per retornar de manera definitiva el 15 de maig de 1942, ja molt malalt, a la seva casa pairal, on traspassaria el 7 de març de l'any següent.⁴²

LA TRANSCENDENTAL RESPONSABILITAT COM A PRESIDENT DEL FRONT NACIONAL DE CATALUNYA

Cap a finals de l'estiu de 1943, tanmateix, la situació d'Antoni Andreu a Perpinyà es va anar fent insostenible. Com explicà Jaume Martínez i Vendrell, «tant la policia de Pétain com la Gestapo li anaven a la que salta i els mateixos serveis de la França lliure amb els quals estava relacionat li varen recomanar que

40. Jaume RENYER I ALIMBAU (2001), *Un home del silenci. Jaume Cornudella i Olivé: patriotisme i resistència (1915-1983)*, Lleida, Pagès, p. 79; Daniel ARASA I FAVÀ (2000), *La guerra secreta del Pirineu (1939-1944). Espies, resistents i contrabandistes*, Barcelona, Llibres de l'Índex, p. 152.

41. Conferència de Jaume Martínez i Vendrell, llegida per Robert Surroca i Tallaferro, a l'acte d'homenatge a Antoni Andreu organitzat pel FNCC (27 de març de 1987), Centre Comarcal Lleidatà (Barcelona).

42. Fermí RUBIRALTA I CASAS (2008), *Daniel Cardona i Civit (1890-1943). Biografia política*, Catarroja (País Valencià), Afers, p. 184.

es fes fonedís».⁴³ En conseqüència, tal com havien fet ja els seus companys de la direcció del Front, el nostre protagonista es decidí a passar també a l'interior.

Sortosament, la seva arribada recent a Barcelona i l'escassa relació i el poc contacte encara amb l'organització de l'interior evitarien la seva detenció arran de la caiguda d'una setantena llarga de militants de l'FNCR, inclòs el cap de l'oficina política, Joan Cornudella, el mes de novembre de 1943. El retorn definitiu de l'exili farà possible així que, de nou, com ja havia succeït l'any 1938, Antoni Andreu pugui substituir el seu amic, ara pres, al capdavant de la direcció política de l'organització resistent.

Així, a la manera de la dicotomia a l'irlandesa que reproduïa l'esquema que havia donat lloc al sorgiment d'EC, Antoni Andreu, al capdavant de la branca política, i Jaume Martínez i Vendrell, de la militar, substituïen el tàndem Cornudella-Cardona que havia vist néixer l'FNCR. A més, des de Perpinyà i també els primers dies de 1944, arribarà a Barcelona Jaume Cornudella i Olivé, que passà a formar part, amb la resta dels membres no detinguts, com Domènec Ramon i Ramon Arrufat, d'un Consell Executiu del qual el nostre protagonista esdevindrà president.

Durant els quatre anys decisius que vindran a continuació, sota els noms de guerra de «Robert» i, sobretot, d'«Agustí», Antoni Andreu assumirà la tasca transcendental de dirigir els rengles de l'FNCR, responsabilitat patriòtica que, com destacarà Víctor Castells, tirarà endavant «amb un coratge admirable».⁴⁴

Mentrestant, la segura i propera victòria aliada comportarà també una altra sèrie de canvis importants per a la formació patriòtica resistent. Així, anava perdent significat polític l'ajut als serveis secrets occidentals com a tasca primordial i, en aquest sentit, sota l'impuls de la secció militar, des de mitjan 1944 l'FNCR destinà tots els seus esforços activistes a l'organització d'un seguit d'operacions, com ara penjades de senyeres en llocs prou centrals i emblemàtics, enganxada de pasquins, repartiment de fulls volants, etc., que contribueixin a posar de manifest l'existència nacional diferenciada de Catalunya sotmesa per un règim totalitari com el franquista i la necessitat de tenir present aquesta situació en el moment de reorganitzar l'*statu quo* internacional al final de la guerra. La nova conjuntura explica també la necessitat d'aprofundir en la discussió ideològica i,

43. Jaume MARTÍNEZ I VENDRELL (1991), *Una vida per Catalunya. Memòries (1939-1946)*, Barcelona, Pòrtic, p. 162.

44. CASTELLS (2005), p. 246.

d'aquesta manera, el maig de 1944 apareix el primer document d'anàlisi política fet públic pel Front, redactat per Antoni Andreu i Jaume Cornudella.⁴⁵

Per fer front a aquesta i, en general, a totes les responsabilitats derivades del seu càrrec, el president del Front, com subratllà Jaume Martínez, «mirà de rodejar-se d'una sèrie de persones que li poguessin servir d'assessors i col·laboradors». Entre aquestes persones destacà un nombre d'intel·lectuals i escriptors molt coneguts, compromesos políticament amb la supervivència d'un país que travessava un greu perill d'anorreament polític, social i cultural.

Serà el cas, per exemple, de Josep Palau i Fabre, d'Antoni Ribera i, sobretot, de Josep M. Sagarra, a la casa del qual, segons recordà Octavi Viladrosa, tingué fins i tot l'oportunitat de refugiar-se.⁴⁶ Sagarra, a més, enllaçava el nostre protagonista amb el monestir de Montserrat i a casa seva s'havien fet algunes trobades i també havia servit de bústia de la documentació que arribava d'Europa per poder-la trametre als serveis d'espionatge anglesos.⁴⁷

Un altre d'aquests estrets col·laboradors d'Antoni Andreu procedents del camp de la cultura fou Joan Triadú i Font, «l'obstinat intel·lectual de la resistència», segons la definició d'Albert Manent en el seu primer dietari polític, que aprofità aquesta caracterització de Joan Triadú per afegir-se als que pensaven que «un dels personatges a qui encara no s'ha fet justícia és Antoni Andreu i Abelló».⁴⁸

Joan Triadú, precisament,⁴⁹ coordinava el grup redactor que, reunit setmanalment a casa dels seus pares, s'encarregava del contingut de *Per Catalunya*, publicació de la qual Antoni Andreu, de nou al capdavant d'una iniciativa

45. Daniel DÍAZ I ESCULIES (1996), *L'oposició catalanista al franquisme: el republicanisme liberal i la nova oposició*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 54.

46. Josep PALAU I FABRE (2005), *Obra literària completa II. Assaigs, articles i memòries*, Barcelona, Galàxia Gutenberg - Cercle de Lectors, p. 1288; VILADROSA (2010), p. 304; Pere CARBONELL I FITA (2005), *Obrint camins a l'esperança (1945-1960)*, Barcelona, Mediterrània, p. 50.

47. Jordi AMAT (2011), «Sagarra a la resistència», *La Vanguardia*, 3 d'octubre, p. 32.

48. Albert MANENT I SEGIMON (1986), *El molí de l'ombra. Dietari polític i retrats (1946-1975)*, Barcelona, Edicions 62, p. 190.

49. Joan TRIADÚ I FONT (2008), *Memòries d'un segle d'or*, Barcelona, Proa, p. 73-78, i «Aquell Front Nacional de Catalunya que vaig conèixer i estimar», a Robert SURROCA I TALLAFERRO (coord.) (2006), *Memòries del Front Nacional de Catalunya. Cavalcant damunt l'estel*, Barcelona, Arrel, p. 55-57.

periodística partidària, exercia les funcions, moltes vegades de tipus merament nominal, de director.⁵⁰

Si bé prèviament amb el nom de *Catalunya* i peu d'impremta a Melilla, la formació resistencial catalana havia intentat publicar ja un setmanari propi, la sortida al carrer de *Per Catalunya* el dia de Sant Jordi de 1945 amb un article de presentació del nostre protagonista forní la formació frontista de l'òrgan de premsa imprès del qual mancava, al temps que, com recordaria quaranta anys després un dels seus militants històrics més destacats, el pintor Francesc Espriu, «a la presó el fet de rebre el *Per Catalunya* (gran format), que ens arribava clandestinament, contribuïa a sostenir la moral».⁵¹

Dins aquesta transcendental tasca al capdavant de l'FNCR, Antoni Andreu sovintejà els contactes amb formacions polítiques que semblaven reviscolar en aquell moment àlgid de l'oposició antifeixista com l'ERC o UDC, a les quals, com confessava el nostre protagonista, el grau d'organització del Front permetia que «ell mateix els portés notícies de les seves organitzacions a l'exili». I encara participà en diverses entrevistes de cara a perfilar el futur del país, com fou el cas d'un industrial de Terrassa a qui el president de la formació resistent captivà i, en paraules de Jaume Martínez Vendrell, li féu exclamar: «Tenim un gran president i l'èxit assegurat. Aquest és l'home que Catalunya necessita».⁵²

A banda de mantenir una extensa correspondència amb diverses personalitats del Consell Nacional de Catalunya a Londres, com el seu president, Carles Pi i Sunyer, Josep Trueta o Josep M. Batista i Roca, el mes de març de 1945, fins i tot romangué dues setmanes per establir relacions a Perpinyà i Montpeller i, a la tardor del mateix any, un cop acabada la guerra mundial, viatjà fins a París per aclarir la posició del Front davant la constitució provisional del Govern de la Generalitat a l'exili.⁵³

Però, finalment, davant la contradicció entre el plantejament superador de l'Estatut que defensaven l'FNCR i el Consell Nacional de Londres i la defensa de la legalitat republicana exposada en el text de 1932, la formació dirigida per

50. ALBERT VILADOT I PRESAS (1987), *Nacionalisme i premsa clandestina (1939-1951)*, Barcelona, Curial, p. 75.

51. ESPRIU (1978), p. 2.

52. MARTÍNEZ (1991), p. 231.

53. MARTÍNEZ (1987); CARLES PI I SUNYER (1979), *Memòries de l'exili. II.- El Govern de la Generalitat. París 1945-1948*, Barcelona, Curial, p. 73.

Antoni Andreu no havia tingut altre remei que sacrificar els interessos orgànics propis en benefici d'una posició unitària que es presentava com un pas decisiu per aconseguir la tan desitjada internacionalització de la causa catalana.⁵⁴

I en el mateix sentit contradictori amb l'originari propòsit unificador de tot el ventall de forces catalanes antifranquistes amb el qual havia sorgit l'FNC, per afavorir, igualment, una política unitària amb les formacions que reapareixien en aquesta conjuntura, el seu Consell Executiu acceptà per unanimitat la proposta d'Antoni Andreu d'entrar a formar part del Consell Nacional de la Democràcia de Catalunya, més conegut com a Comitè Pous i Pagès.⁵⁵

Era evident, però, que la nova situació política, tant a nivell general com pel que pertocava a la mateixa organització resistent, demanava una reconsideració en profunditat del paper de la formació clandestina. Amb aquest objectiu, el 18 d'abril de 1946 es reuní a Dosrius (Maresme) la Primera Conferència de l'FNC. Antoni Andreu, ratificat en el càrrec de president per aclamació, va ser l'encarregat de redactar l'informe del Consell Executiu, tot recollint les resolucions transcendents dels mesos anteriors, i, conjuntament amb Joan Cornudella, que acabava de sortir de la presó unes setmanes abans i resultà elegit secretari general a proposta del nostre protagonista, la ponència política.⁵⁶

Dos mesos després de la Primera Conferència, a començaments de juny de 1946, es produí la detenció d'una bona part de la militància de la secció militar, amb el seu principal dirigent, Jaume Martínez i Vendrell al capdavant, cosa que deixà prou tocada l'organització en un moment polític transcendent. Antoni Andreu va haver de buscar refugi al sanatori que a Sant Just Desvern tenia un parent seu, el doctor Abelló. Com recordarà Antoni Malaret, qui, com el seu mestre Daniel Cardona arribà també a la batllia d'aquesta vila del Baix Llobregat, «la manera amb què Antoni Andreu es comportava en aquella circumstàn-

54. Vegeu algunes crítiques recollides per aquesta decisió a Jaume ROS I SERRA (1995), *La decepció de la memòria (1939-1995)*, Barcelona, Mediterrània, 1995, p. 97. En general, sobre la posició inicial de l'FNC, més propera al Consell Nacional de Londres, superadora del marc estatutari del 1932, i el seu viratge el 1945 cap a la proposta més possibilista de reconeixement de les institucions republicanes expressada per l'anomenada Solidaritat Catalana, defensada fonamentalment per Josep Tarradellas, aleshores secretari general de l'ERC, veg. Daniel DÍAZ I ESCULIES (1991), *El catalanisme polític a l'exili (1939-1959)*, Barcelona, la Magrana, p. 108-120.

55. MARTÍNEZ (1991), p. 375.

56. Daniel DÍAZ I ESCULIES (1983), *El Front Nacional de Catalunya (1939-1947)*, Barcelona, La Magrana, p. 84-85.

cia difícil per als homes i dones del Front, i que ell considerava com un accident més en la lluita d'alliberament nacional, em va impressionar». ⁵⁷

I a l'emblemàtica casa pairal de Daniel Cardona a Sant Just Desvern mateix, en un ambient de pessimisme creixent davant la tan esperada caiguda del dictador que no acabarà mai d'arribar, tindrà lloc la Segona Conferència de l'FNC el mes d'octubre de 1947. La constatació que, superada l'etapa de la simple resistència, calia abandonar estructures orgàniques més amples i avenir-se a un combat a molt més llarg termini obligarà a prendre la decisió de convertir l'organització resistent de caire unitari en un partit polític. ⁵⁸

Aquesta va ser la darrera convocatòria de tota la seva militància al llarg de més d'una dècada. L'FNC, com la resta de les formacions polítiques antifranquistes, entrà en un estat de profunda hibernació i, com asseguràvem sense exagerar en un altre indret, a partir d'aquell moment gairebé únicament Joan Cornudella i Barberà mantingué encesa la molt dèbil espurna de l'organització independentista. ⁵⁹ En els mesos següents, a la major part dels quadres que no són a la presó se'ls passarà avís que queden alliberats del seu compromís o, simplement, abandonaran l'activitat política. I, en el cas concret d'Antoni Andreu, qui, com a únic element que, com afirmà Jaume Martínez Vendrell, «faltava a la policia per poder desllorigar tota l'organització, es va haver d'amagar sota terra» ⁶⁰ i, abandonant tota responsabilitat política directa, refugiar-se a la seva casa pairal de Cal Celdoni de Pira, a la Conca de Barberà. ⁶¹

Com a balanç de la seva difícil i obscura etapa com a president a la clandestinitat de l'FNC al llarg de gairebé quatre anys, valguin les paraules de Jaume Martínez i Vendrell, qui compartí amb ell directament aquesta feixuga carga:

En l'aspecte de saber inspirar confiança, de fer-se els homes seus, l'Antoni Andreu hi tenia un do. Des del grup d'homes de lletres fins als elements més absorbits per l'acció directa. Des dels més antics integrants del Front fins als més recentment arribats, procedents d'ERC o d'algun grup maçònic. Des dels

57. MALARET (1992), p. 59-60.

58. Antoni MALARET I AMIGÓ, «Llocs de reunions i conferències del Front Nacional de Catalunya», a SURROCA (2006), p. 88; RUBIRALTA (2003), p. 196-198.

59. RUBIRALTA (2003), p. 199.

60. MARTÍNEZ (1987).

61. Joan FUGUET I SANS (2014), *Cal Celdoni de Pira. Una casa pairal de la Conca de Barberà (segles XVIII-XIX)*, Pira (la Conca de Barberà), Cellar Carles Andreu.

companys a la presó fins als que actuaven en un ambient de plena llibertat a les delegacions de França. L'Antoni Andreu era un president plenament acceptat i del qual tots els que el coneixien o l'anaven coneixent se sentien orgullosos.⁶²

LA CALLADA TASCA RESISTENT SOTA EL FRANQUISME

Dedicat des d'ara, fonamentalment, a reorganitzar les empreses familiars, durant els anys següents Antoni Andreu, tanmateix, no abandonà del tot la militància política directa, si bé des d'un segon pla, de manera prou adient a la seva personalitat allunyada de qualsevol protagonisme personal. És aquest mateix tarannà, que el diferenciava clarament, per exemple, del seu germà Josep, el que l'ajudà possiblement també a explicar l'oblit de la seva aportació a què ens referíem a l'inici d'aquestes línies.

En qualsevol cas, amb la represa del Front que s'anirà produint a partir de la segona meitat dels anys cinquanta, Antoni Andreu participarà de la tasca de difusió de l'etapa recent encetada del seu portaveu *Per Catalunya* i es declararà partidari, amb Joan Triadú en una proposta no reeixida, de convertir la formació resistent en un moviment coordinador i aglutinador de la lluita nacional oberta a tots els partits catalans.⁶³

Membre del Consell Nacional fins al seu traspàs, Antoni Andreu tingué, a més, el trist honor de presidir la reunió d'aquest màxim òrgan del Front que el dia 21 de juliol de 1968 certificà la sortida dels joves membres que pocs mesos després crearien el PSAN, tot pronunciant un breu parlament en què féu referència al sacrifici dels militants de l'organització «morts en camps de concentració i a les llargues estades a les presons que hagueren de patir».⁶⁴

Ja als anys setanta prengué part, també l'agost de 1974, en el Primer Congrés de l'FNC, arran del qual un dels dirigents d'aleshores, Àlvar Valls, el recorda, «amb una cultura política extraordinària».⁶⁵ I, després de la mort del dicta-

62. MARTÍNEZ (1987).

63. Joan COLOMINES I PUIG (1999), *El compromís de viure. Apunts de memòria*, Barcelona, Columna, p. 321; Xavier AMORÓS I SOLÀ (2002), *Temps estranys. Clarobscur en la llarga postguerra reusenca*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, llibre segon, p. 225.

64. *Acta del Consell Nacional del F. N. de C.* (21 de juliol de 1968).

65. Àlvar VALLS I OLIVA (2014), *Al cap dels anys. Militància, presó, exili (1970-1998)*, Barcelona, 1979, p. 174.

FERMÍ RUBIRALTA I CASAS

dor, en plena voràgine electoral, Antoni Andreu va tenir també una presència destacada en cadascuna de les dues parts en què la formació frontista es veié obligat a dividir el Segon Congrés al llarg de l'any 1977.⁶⁶

Malgrat l'allunyament de la primera fila política, al llarg del franquisme i la transició no perdé el contacte ni la relació amb Joan Cornudella, tant a nivell personal, com ho posa de manifest l'assistència al costat de la seva dona, Pilar Pellicer, el 6 de desembre de 1958 a la boda del fill gran del seu amic i principal valedor orgànic, com, en l'àmbit més polític, el contingut de la correspondència creuada entre ambdós líders destacats de l'independentisme català, que donen compte puntual d'episodis prou destacats de l'antifranquisme català, com la constitució el 7 de novembre de 1971 de l'Assemblea de Catalunya, sessió constitutiva a la qual assistí Antoni Andreu i per la qual fou detingut per la policia, com el seu germà Josep, durant tres dies.⁶⁷

De fet, segons s'encarregà de recollir Antoni Malaret, qui la qualificà d'«una de les més grans decepcions d'aquest patriota que mai no va renunciar a la seva identitat independentista», Antoni Andreu no va compartir ni tampoc no va entendre la decisió de Joan Cornudella d'abandonar els rengles d'una organització com l'FNC, que s'havia encarregat de conduir durant gairebé quaranta anys, per passar a formar part a partir del març de 1978 de les files del partit socialista.⁶⁸

Però, a banda d'aquesta implicació política des d'una més discreta segona fila, Antoni Andreu mantingué al llarg del franquisme i després, durant la transició, una callada feina de resistència, iniciada des de la seva llar, oberta sempre als amics i a tots els patriotes perseguits o exiliats, convertida en una mena de punt d'irradiació cívica i cultural.

En aquest sentit, col·laborarà amb les rutes universitàries per les comarques, organitzades, entre d'altres, per Max Cahner i Ramon Bastardas. Arran, precisament, d'una d'aquestes visites a Cal Celdoni, el selvatà i activista Isidre Fonts (la Selva del Camp, 1931) tindrà ocasió d'explicar a Albert Manent el brindis realitzat per Antoni Andreu «pel nostre president»,⁶⁹ posant de mani-

66. Daniel DÍAZ I ESCULIES; Fermí RUBIRALTA I CASAS i Jaume RENYER I ALIMBAU (2006), *Una història del FNC (1940-1990)*, Lleida, Pagès, p. 123-137.

67. «Carta de Joan Cornudella i Barberà (Barcelona) a Antoni Andreu i Abelló (Montblanc, Conca de Barberà)» (24 de novembre de 1971).

68. MALARET (1978), p. 3.

69. Albert MANENT I SEGIMON (1999), *En un replà del meu temps. Retrats d'escriptors i de polítics*, Barcelona, Proa, p. 178.

fest una altra de les constants del nostre protagonista, compartida amb Joan Cornudella, la fidelitat a les institucions catalanes, representades per la màxima autoritat de la Generalitat a l'exili, més enllà de les diferències polítiques que els separaven de la posició personal defensada per Josep Tarradellas.

També com Max Cahner i Ramon Bastardas, Antoni Andreu prengué part en la creació d'Edicions 62, fou membre del seu Consell d'Administració i, també dins d'aquesta silenciosa tasca resistencial, transcendental per poder mantenir la nostra diferenciada consciència nacional sota la dictadura, donà suport, com ha destacat Xavier Amorós, a l'organització de cursos de català a les comarques tarragonines i s'implicà activament en la campanya de recollida de signatures a favor de l'abat Escarré, arran de les seves declaracions denunciant el règim franquista a *Le Monde* el mes de novembre de 1963.⁷⁰

I en aquesta labor de mecenatge i sosteniment de la cultura catalana durant la negra nit franquista, Antoni Andreu col·laborà activament amb la Fundació Salvador Vives i Casajoana, institució creada el 1968 pels hereus de confiança d'aquest metge i deixeble del venerable president de la UC, el doctor Martí i Julià, el lleidatà Antoni Bergós i Massó; el geògraf i historiador reusenc Josep Iglésies i Fort; i l'escriptor i polític barceloní Rafael Tasis i Marca.

Amb la finalitat de promoure la cultura catalana dins l'àmbit propi dels Països Catalans, la Fundació Vives i Casajoana publicà més d'un centenar de llibres en català, concedí beques d'estudi i convocà diversos premis de caràcter històric, científic, lingüístic i comarcal, com el Mercè Tejero Corretger, per a la realització d'un assaig sobre «Els deutes de Barcelona com a capital del Principat, cara a les comarques i els de les capitals comarcals, en referència a les seves demarcacions», del jurat del qual Antoni Andreu formà part en representació de la Conca de Barberà; així com també, a partir de la tercera edició, del grup qualificador del Paterna Rura, instituït per «premiar un treball on es considerin els problemes de les comarques catalanes que avui es troben en desmèrit i s'indiquin les possibles solucions».⁷¹

Però, sens dubte, la tasca més destacada que realitzà Antoni Andreu durant tots aquests anys d'activitat menys directament política i de col·laboració amb

70. MALARET (1978), p. 59-60; AMORÓS (2002), llibre segon, p. 264, i llibre tercer, primera part, p. 255.

71. «Un ensayo sobre las comarcas catalanas» (1969), 26 de juny, p. 46, i «El fallo del premio Paterna Rura» (1973), 18 d'octubre, p. 29, *La Vanguardia*.

FERMÍ RUBIRALTA I CASAS

la lluita resistencial de caire cívic i cultural va ser la seva decisiva implicació en el procés de restauració del patrimoni històric de la seva vila natal, a través de la seva fundació, primer, i com a conservador, després, del Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca, del qual, com recollia *La Vanguardia* el 5 de maig de 1958, passà a ocupar la vicepresidència de la seva Junta de Patronat.⁷²

No per casualitat, uns mesos després del traspàs d'Antoni Andreu i Abelló, el 4 d'octubre de 1982, el Museu-Arxiu de Montblanc agrai els esforços per haver contribuït a fer-lo possible, posant el seu nom a la «Sala d'Art d'aquesta institució»,⁷³ en un acte de record celebrat el 10 de setembre de 1983.

Precisament, per tancar aquesta semblança d'un doblement oblidat Antoni Andreu i Abelló, valguin les paraules de qui havia compartit gran part de les seves vicissituds personals i polítiques, Joan Cornudella i Barberà, en aquest acte d'homenatge del Museu-Arxiu de Montblanc. Malgrat el distanciament que s'havia produït entre ells, dirigint-se al seu recordat amic ja traspassat, emocionat, afirmà:

Vet aquí que el teu nom donat a una Sala d'aquest museu recordarà el teu pas per aquesta vil·la, la teva empremta per aquesta terra, la teva fidelitat per aquesta Pàtria, teva i nostra [...] Penso que no te n'has anat del record dels que et vam conèixer i et vam estimar. Avui retornes incorporat al nucli de la memòria nacional. Anton Andreu Abelló. Oi que véns a quedar-te?⁷⁴

72. «Del Museo Archivo» (1958), 5 de maig, p. 36, *La Vanguardia*; «Noticiari» (1969). *Revista del Centre de Lectura de Reus*, núm. 198.

73. Com explica Francesc Marco Palau, Antoni Andreu havia contribuït a tirar endavant la carrera artística del pintor local Maties Palau Ferré, per a qui posà en un dels seus quadres, i al qual animà a continuar la seva formació a París. FRANCESC MARCO PALAU (2013), «Montblanc i la Conca de Barberà i el pintor Maties Palau Ferré: imaginari, obra i referència», *Aplec de treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*, núm. 31, p. 182.

74. *Paraules pronunciades per Joan Cornudella al Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca en homenatge a Antoni Andreu i Abelló*, Montblanc (Conca de Barberà) (10 de setembre de 1983).